

ВИНАГИ ТЪРСЕТЕ ИСТИНАТА, ИЗРАЗЯВАЙТЕ ИСТИНАТА, ЖИВЕЙТЕ ЧЕСТНО!

Снимката на проф. Д. Петканова
е от личния архив на
проф. И. Христова–Шомова.

На 18 март 2016 г. проф. Донка Петканова ни напусна, докато този брой беше в процес на подготовка. Самото интервю се състоя през ноември 2015 г., като с присъщата ѝ бодрост и всеотдайност тя собственоръчно написа отговорите на поставените въпроси. Днес изписаните с дребничкия ѝ и четлив почерк листове се съхраняват в архива на списанието. Признателни сме на житейската възможност да Ви представим последното интервю на проф. Петканова. Мир и покой на душата ѝ!

Проф. Донка Петканова е признат и авторитетен изследовател в областта на средновековната българска книжнина. Основател и дългогодишен ръководител на Катедрата по кирилometодиевистика, професор по старобългарска литература. За всички свои колеги тя беше безспорен професионалист, голям учител и верен приятел.

Разкажете ни накратко за Вашето обучение като студент в Софийския университет? Кога учихте, кои бяха Вашите учители? Как изглеждаше тогава Университетът?

Завърших девическа гимназия в Бургас (юни, 1948 г.). Тогава в града нямаше смесени училища. Учихме в една сграда, но момчетата до обед, а момчетата следобед, или обратното. Постъпих в СУ през есента на 1948 г., следвах български език и литература в тогавашния Историко-филологически факултет. Завърших висшето си образование през юни, 1952 г. През октомври същата година кандидатствах за аспирантура (днес докторантура) и след успешно положени изпити на 1 ноември бях назначена за аспирантка по старобългарска литература с научен ръководител проф. Петър Динеков. Защитих дисертацията си („Дамаскинците в българската литература“) през 1957 г. и след една година работа като хонорувана асистентка получих назначение за редовна в Катедрата по българска литература с ръководител проф. Георги Цанев.

Този период на обучение беше за мен много плодотворен. Прочетох безброй книги по специалността, навлязох в научните критерии за оценка на фактите и процесите, научих се как да цитирам и т.н. За всичко това ми помогна щастливата случайност, че като студентка бях председател на кръжока по българска литература до Освобождението, че за този кръжок написах първите си научни доклади и че имах възможността да слушам лекциите на именити, заслужили учени: на проф. П. Динеков, проф. Г. Цанев (история на новата българска литература от Освобождението насам), проф. Ст. Стойков (българска диалектология), проф. Л. Андрейчин (съвременен български език), проф. К. Мирчев (старобългарски език), проф. Е. Георгиев (славянски литератури), проф. Ив. Леков (сравнително славянско езиковедие), проф. Ал. Пешев (антична и западноевропейска литература), ас. Мирослав Янакиев (езикова култура) и др. Тези учени бяха авторитетни учени, но и етични хора.

По време на аспирантурата разширих контактите си с учени по специалността или по сродни дисциплини; ходех при тях на консултации, вземах от тях уроци... Няма да забравя проф. Бурмов, проф. К. Куев от Катедрата по славянски литератури при Факултета, но с ярко изразени интереси към старобългаристиката, проф. Боню Ангелов от Литературния институт при БАН и особено проф. Александър Милев (старогръцки език). Учих се от публикациите им, от разговорите ми с тях, вслушвах се в съветите им.

Иначе битието ми по време на обучението беше крайно бедно. Бяха следвоенни години – време на противоречия в обществото, на грешки и оскъдица. Имахме право да кандидатстваме за стипендия и общежитие. Аз получих само общежитие – така бе решено, който добие стипендия, да не му се дава общежитие, а който получи общежитие, няма право на стипендия. Мама ми изпращаше пари за живеене, но пресметнати само за храна, останалото било лукс. Имахме студентски стол, но мизерен. Когато обаче искахме да отидем на театър, мнозина от нас продаваха купоните си за стола и си купувахме билети за галерията. Гледахме представлението прави, гладни, но все пак доволни. Затова, когато получих първата си аспирантска заплата, купих си билет на първия ред на Народния театър и гледах седнала, сита и щастлива.

Какво беше облеклото ни? Повечето от студентите произхождаха от работнически семейства и от средите на интелигенцията. Нито имахме пари да се облечем добре, нито магазините ни предлагаха нещо хубаво.

Майка ми „обърна“ един балтон на баща ми и от добре запазените опаки парчета ми направи палто – с голяма яка, прицъпнато в кръста, а надолу разкроено. Тя много си хареса производението и възкликна: „Виж колко си красива, като пеперудка!“. Ами обувки? Бях вече пораснала, нищо не ми прилягаше. Тогава мама ми купи гуменки. И така, „пеперудката“ отлитна за София, за да се запише за студентка, по гуменки. С палтото изкарах кажи-речи цялото следване, а с благословените гуменки – близо година. Нозете ми мръзнеха, стеснявах се от по-имотните момичета, но в последна сметка какво от това?

Важното бе, че бях студентка по българска филология.

Във всяко общество има недоволници. Имало ги е и сред нас, но повечето не знаеха какво е непокорство и протест. В общежитията и в Университета още нямаше телевизори, не бяхме видели как хората протестирали и защо. Пък и условията на живот и на поведение се променят постоянно. Срещу кого да протестираш? Срещу „народната власт“, която замени фашистката? За какво да протестираш? Внушаваха ни, че изграждаме най-добрата демокрация, обещаваха ни „светло бъдеще“, говореха ни, че ние, младите и интелегентни българи, сме строителите на това бъдеще. Можехме ли да протестираме срещу себе си, срещу надеждите си? Не, ние се учехме да манифестираме. Трябваше да покажем колко сме доволни и колко вярваме в светлото бъдеще. А това, че за шоколада бяхме забравили, че банани се внасяха два пъти годишно, не ни позволяваха да слушаме по радиото западни станции, не си струваше да протестираш. Може ли да хрумне на днешния студент да се фотографира с банан в ръка? А аз се фотографирах – държа в дясната си ръка банан, високо над главата си – исках сякаш да кажа: „Хей, хора, ние ядем банани!“.

Първото общежитие, в което ме настаняха, се намирало далеч от Университета – т.нар. Гешев дом, близо до трамвайната спирка „Бъкстон“. Това беше и хубаво, и лошо. Хубавото там беше, че всяка от нас имаше собствена стая. В неделните дни, когато нямаше лекции, можехме по цял ден да четем, да пишем писма, необезпокоявани от никого, или да се събираме из стаите, за да си разказваме различни „истории“. Домът разполагаше с библиотека, устроена на демократични начала. Всяка можеше да вземе книга, да чете и да я върне на мястото си, без библиотекар. Кражби нямаше, доверието задължаваше. В приземието на дома имаше кухня, можехме по необходимост да си приготвим нещо за вечеря или да си сварим чай. В близост до нея се намирало параклисът за молитва. Ние обаче бя-

хме едно „атеистично племе“, та не му обръщаме внимание. Отваряше се най-вече когато дойде г-н Гешев и пожелаеше да се помоли за душата на рано починалата си съпруга, в чест на която беше издигнал дома.

Лошото беше, че живеехме далеч от Университета. Ако излезеш сутрин, трябваше да се върнеш чак вечерта по тъмно. Занятията не бяха добре организирани, имаше много „прозорци“. Запълвахме ги с „дремане“ в Университетската библиотека, но се бояхме от едно психически увредено лице, което често обикаляше около дома, плзеше ни се отдалеч, крещеше и показваше срамни жестове.

След една година някой хвърли око на хубавата сграда на общежитието и съответните власти я взеха, без да се съобразяват с никого. Разпределиха ни по други общежития. Аз попаднах на ул. „Козлодуй“, недалеч от ЖП гарата. Е, лесно достигах до Факултета, но се яви друга неприятност. Настаниха ни по три момичета в стая. А тя тясна, легло до легло като в болница. И една малка масичка. Четяхме или разговаряхме седнали по леглата, редувахме се да закусваме (ако имаше какво) на масичката. Бяхме много различни по интереси и характери. Едната студентка следваше актьорско майсторство, втората – икономика, а аз, знаете какво. „Артистката“ обвиняваше „икономистката“, че ѝ краде от хляба и че била много проста. „Икономистката“ упрекваше другата, че била шумна и понякога пеела. Караха се непрекъснато, аз ги помирявах. На етажа имаше единадинствена баня. Редувахме се всички обитателки да я ползваме и това също пораждаше вражди.

Така живеехме, така мечтаехме, но преди всичко учехме.

Кога и как решихте, че историческото ни книжовно наследство ще е Вашето научно поприще? Проф. Петканова, какво беше Вашето начало в науката?

Когато постъпих в Софийския университет, аз не можех да зная какво би станало от мен. Като оглавих обаче кръжока на проф. П. Динеков (за това вече споменах), у мен се зароди интерес към старината. Този интерес се подтикваше и в Жеравна (родното село на майка ми), където летувахме. Вглеждането в старите къщи, вслушването в легенди и предания за миналото ме въвеждаха в друг свят – колкото тайнствен и непознат, толкова и привлекателен. Дойде се до такъв момент, че заниманието със старобългарска литература е моята орис. Месец преди завършването на четиригодишния курс на обучение в класа ни се проведе анкета: „Как-

во искам да работя?“. Аз писах: „Искам да стана учен“. На събрание на ДСНМ (Димитровски съюз на народната младеж) ме порицаха. „Как така желаяш, лесно ли се става учен? Сега държавата ни има нужда от учители, да беше писала, че искаш да станеш учителка в някой пограничен район!“ Аз не се стреснах от тези упреци, а когато се обяви конкурс за аспирантура по старобългарска литература, кандидатствах. Това окончателно определи моя път. А онези, които издигаха идеята за учителство в пограничните райони, всички останаха в София, при това на „топли места“. Често съм говорила, че човек трябва да прощава грешките на другите, защото никой не е безпогрешен, да не бъде злопамятен или отмъстителен, но лицемерието не мога да простя.

Първата ми научна статия, излязла от печат, докато бях хонорувана асистентка, носеше заглавието „Към въпроса за връзките на фолклора с богомилството“, 1958; първата ми монография видя бял свят през 1965 (за дамаскините). Научната критика ги отбеляза като сполуки.

Разкажете ни как беше основана Катедрата по кирилometодиевистика? Тази година се навършват 35 години от нейното създаване, бихте ли ни споделили някои интересни събития, свързани с научните достижения в Катедрата?

Кой достигна до идеята за основаване на Катедра по кирилometодиевистика, която да обединява научните усилия на езиковеди и литератори, в точност не си спомням. Един от нейните горещи защитници обаче беше проф. Емил Георгиев. На факултетен съвет той обясняваше защо такава катедра трябва да има в България и тъкмо в Софийския университет. И така, взе се решение за нейното основаване. Отначало бяхме петима души – двама литератори и трима езиковеди. Тъй като друг професор сред нас нямаше, убедиха ме аз да поема ръководството на новата катедра. Бях смутена, неуверена в себе си, до онзи момент не бях ръководила катедра, при това такава, особена. Това стана в началото на 1980 г. Тогава се намериха преподаватели, които се отнесоха скептично към създаването ѝ. Предричаха провал, твърдяха, че катедрата няма да я бъде, че литератори и езиковеди няма да се разберат. Катедрата обаче „тръгна“. Създадохме нови спецкурсове, нови направления в старобългаристиката и започнахме да растем числено – станахме седмчленна катедра, деветчленна, дванадесетчленна. Колегите работеха ентузиазирани, изнасяха на ежегодните

Кирило-Методиевски четения новите резултати от своята научна дейност, излизаше от печат книга след книга. Между нас цареше колегиална толерантност. Катедрата не се провали, а стана важно преподавателско и научно звено във Факултета по славянски филологии.

За какви „интересни събития“ в научния живот се интересувате?

Всичко беше интересно: основаването на Кирило-Методиевските четения, обсъждането на научни трудове, предложени за публикуване, споровете по отделни хипотези, гостувания на другостранни учени и т.н.

Какви качества трябва да има един млад филолог, който иска да се занимава с книжовното ни минало? Тъй като нашето списание е посветено на студентите и младите изследователи, бихте ли ни казали кои са задължителните четива, които трябва да прочете един студент в областта на медиевистиката?

Най-напред, да обича специалността си. Да не търси материална полза, а да обича. Още – да има самодисциплина, да организира времето си, а не да отлага днешната работа за утре. Много важно е да чете, непрекъснато да чете. Преди да започне да пише по определена тема, трябва да е наясно с библиографията. Свързвам този въпрос със следващия – не мога да кажа кои са задължителните четива, които следва да прочете един студент в областта на медиевистиката. Много са, не бива да се издига в култ един учен, а друг да се пренебрегва или премълчава. Трябва да знаеш хипотезите, изразявани по значителни въпроси, условията на възникването на една или друга творба, културните взаимоотношения с Византия и други страни. А стане ли ти медиевистиката професия, трябва да изчетеш всичко, което се отнася до специалността ти и за връзките ѝ със сродните дисциплини – история и литература, фолклор и литература, език и литература, психология и литература. Да си добър, сведущ и успешен старобългарист, е трудно дело, но прекрасно.

Проф. Петканова, ще Ви върна отново към живота в СУ? Вероятно следите какво се случва в него, какъв е духът на научна работа и обучение? Как виждате настоящето и бъдещето на Алма Матер?

Софийският университет запази през годините своя авторитет, въпреки превратностите. В него се обучават добри специалисти. Направеното обаче днес

не е достатъчно. Следва да се увеличи броят на магистърските програми и те да се разнообразят. Трябва да се използват по-разностранно съвременните технически средства. Добре е възпитанието в СУ да бъде в по-голяма степен народно-стно, да се зачитат добрите ни традиции. Нужно е Университетът да се обезпечи финансово – според огромното му значение за напредъка на нацията. При разумно и компетентно ръководство СУ ще има благополучно бъдеще.

Думи на посвещение към читателите на списание „Филологически форум“:

На основателите и читателите на „Филологически форум“ отправям моите най-искрени пожелания.
Мили деца, където и да сте, в каквато и възраст да сте, каквато и религия да изповядвате, винаги търсете истината, изразявайте истината, живеете честно. Присъщо е на човека да забравя или да се подава на емоциите си и да бъде несправедлив. Затова един коректив в поведението ви нека бъде мярката. Споменете си рибката вълшебница. Тя давала, давала, но когато ѝ поискали прекалено много, тя се възмутила и отнела безвъзвратно даденото. А нека да отидем и много назад в миналото. Един древен мъдрец е казал: „Всяка мярка е честна, безмерното е безчестно.“ Не се съблазнявайте от безмерното! Правете добро и вярвайте, че то рано или късно ще ви се върне многократно. Временните несгоди и обиди да не ви тласкат към униение или гняв. На всички вас желая телесно здраве, духовна бодрост, плодоносен труд и радост от живота.

15.XI.2015
София

На основателите и читателите на „Филологически форум“ отправям своите най-искрени пожелания:

Мили деца, където и да сте, в каквато и възраст да сте, каквато и религия да изповядвате, винаги търсете истината, изразявайте истината, живеете честно. Присъщо е на човека да забравя или да се подава на емоциите си и да бъде несправедлив. Затова един коректив в поведението ви нека бъде мярката. Споменете си рибката вълшебница. Тя давала, давала, но когато ѝ по-

искали прекалено много, тя се възмутила и отнела безвъзвратно даденото. А нека да отидем и много по-назад в миналото. Един древен мъдрец е казал: „Всяка мярка е честна, безмерното е безчестно.“ Не се съблазнявайте от безмерното! Правете добро и вярвайте, че то рано или късно ще ви се върне многократно. Временните несгоди и обиди да не ви тласкат към униение или гняв. На всички вас желая телесно здраве, духовна бодрост, плодоносен труд и радост от живота.

Интервюто взе Венета Савова
25.XI.2015 г.